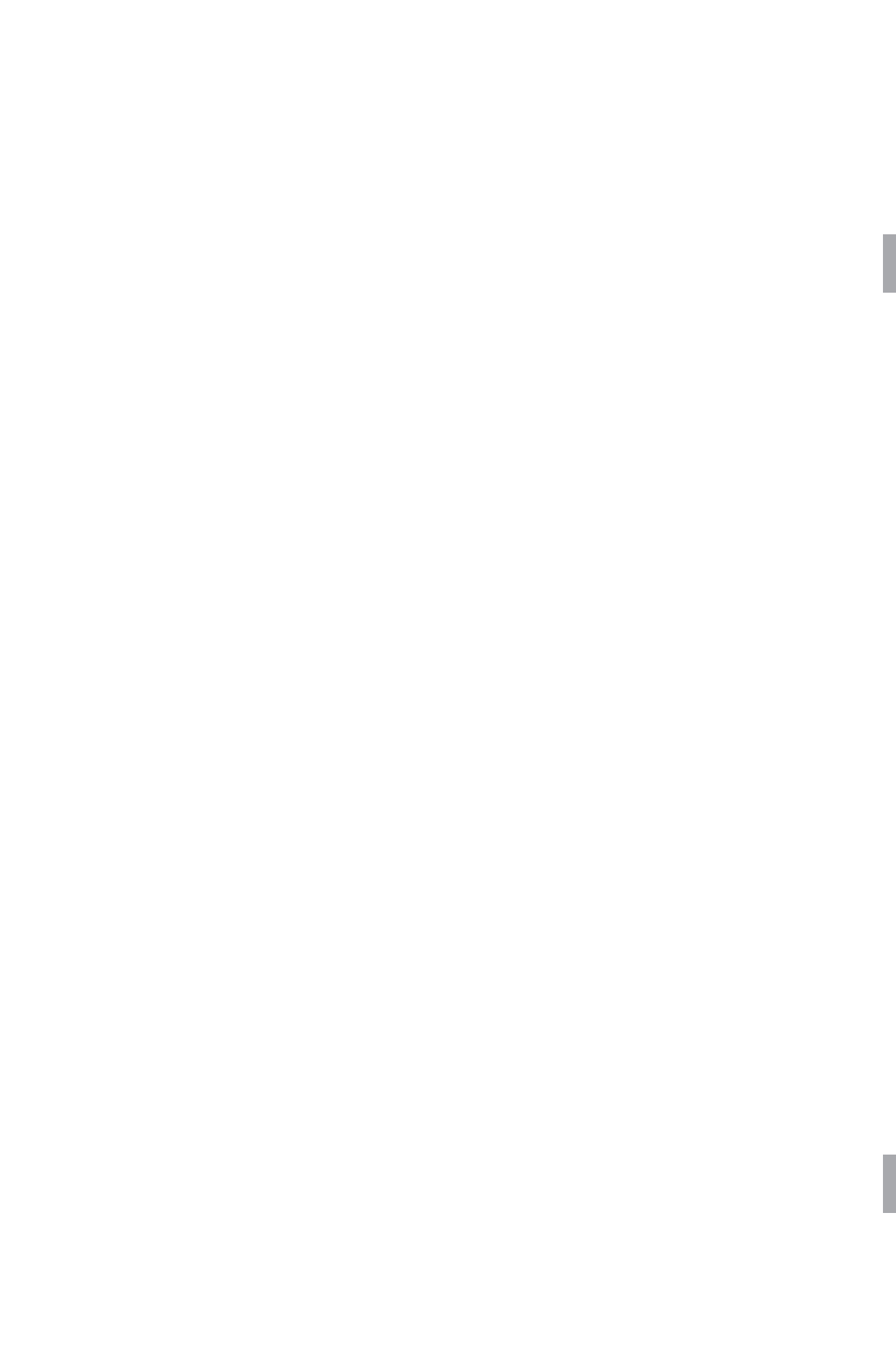

Zesdaagse oorlog

JUNI | 1967

ZESDAAGSE OORLOG

De Israëliische 'herscheping'
van het Midden-Oosten

ANNE DOEDENS
LIEK MULDER

WalburgPers

Vierde deel van de serie *Oorlogsdossiers*. Eerder verschenen:
Frans-Duitse Oorlog 1870-1871. De Moeder van de Grote Oorlog
Engels-Nederlandse Oorlogen 1652-1674. Door een zee van bloed in de Gouden Eeuw
Slag in de Javazee 1941-1942. Oorlog tussen Nederland en Japan

© 2017 Anne Doedens & Liek Mulder,
p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Afbeeldingen omslag:

VOORZIJD E BOVEN: Gevangengenomen Egyptische soldaten worden door een Israëli sch gepantserd konvooi vervoerd naar een krijgsgevangenenkamp. Getty-Images.

VOORZIJD E ONDER: De bevelhebber van het Centrale Commando Uzi Narkiss (links), Moshe Dayan (midden) en Yitzhak Rabin (rechts) gaan op 7 juni 1967 de Oude Stad van Jeruzalem binnen via de Leeuwenpoort. Foto: Ilan Bruner, Government Press Office Israel.

ACHTERZIJD E: Soldaten arriveren bij de Tempelberg in Jeruzalem, Government Press Office Israel.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351 zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Omslagontwerp: Erwin Bomans^{BNO} Leucq!, Hof van Twente
Vormgeving binnenwerk: Andre Klijsen, Villa Y, Henxel

ISBN 9789462491861
NUR 688

INHOUD

<i>Vooraf</i>	6
Proloog	11
1 De wortels van het conflict	13
2 Israël en zijn burens – 1948-1967	24
3 De vooravond van de oorlog – april-begin juni 1967	39
4 Krachtsverhoudingen en aanvalsplannen	59
5 De luchtoorlog en de strijd in de Sinaiwoestijn – 5 en 6 juni	66
6 Oorlog met Jordanië	89
7 De definitieve Egyptische nederlaag	138
8 De strijd in het noorden – Syrië en de Golanhoogten	145
9 Na de overwinning	158
10 Nederland en de Zesdaagse Oorlog	165
11 De geboorte van messiaans zionisme in 1967 – Salomon Bouman	176
Epiloog	180
<i>Bibliografie, website en documentaire</i>	184
<i>Register</i>	186

VOORAF

Weinig oorlogen duurden zo kort en hadden zo'n langdurig effect op de wereldpolitiek als de Zesdaagse Oorlog van 5-10 juni 1967. De grote militaire overwinning van de jonge staat Israël, behaald binnen een week, beïnvloedt zelfs vijftig jaar na dato nog dagelijks gebeurtenissen in het Midden-Oosten en ver daarbuiten.

Tegelijkertijd echter zijn weinig oorlogen zo moeilijk te duiden als juist deze spectaculaire nederlaag van de Arabische wereld. Zelfs over de naam is men het niet eens: Israëli's spreken van de Zesdaagse Oorlog, andere inwoners van de regio houden het op de Juni-oorlog.

Op het eerste gezicht lijkt het verhaal van deze oorlog overzichtelijk: Israël verslaat de Arabische legers en verviervoudigt zijn grondgebied. Het echte verhaal is echter veel ingewikkelder, want deze oorlog was veel meer dan een territoriaal conflict. Het was een waterscheiding: de triomf van 1967 verscheurde op den duur de Israëliëische bevolking en zette ontwikkelingen in gang die nog steeds actueel zijn. De verovering van Oost-Jeruzalem, de Westelijke Jordaanoever – de Westbank – en de Golanhoogten, blijven nog immer moeilijk te verteren voor Palestijnen en andere volken in het Midden-Oosten. De Israëliëische minister van Defensie Moshe Dayan heeft dit mogelijk voorvoeld toen hij de oorlog van 1967 – niet zonder zelfbewustzijn – als 'Zesdaagse Oorlog' betitelde, daarmee nadrukkelijk verwijzend naar de zes dagen van de schepping. Achteraf gezien was er inderdaad sprake van een vorm van herschepping van het Midden-Oosten, dit deel van de wereld veranderde politiek en territoriaal gezien ingrijpend.

Rond deze bedrieglijk 'duidelijke' oorlog bestaan veel vragen. Was het een geplande actie van Israëliëische zijde? Stuurde de Egyptische president Nasser gericht op oorlog aan om daarmee zijn aandeel in de oorlog in Jemen te maskeren? Was de Israëliëische actie een preventieve aanval, gerechtvaardigd door de dreiging van een op handen zijnde aanval van de Arabische staten of was het een ongerechtvaardigde, niet uitgelokte aanvalsoorlog? Was er een legitieme reden om de Golanhoogten aan te vallen, zelfs toen er al een wapenstilstand was afgekondigd? Wie was verantwoordelijk voor de vele gesneuvelde Egyptische militairen in de Sinai: Nasser of de Israëlië's? Welke militaire steun werd vanuit het

buitenland gegeven? En, wat was de rol van het kernwapenproject bij de stad Dimona in de Negevwoestijn?

Al deze vragen komen in *Zesdaagse Oorlog* aan de orde. Om ze te kunnen beantwoorden en werkelijk inzicht te krijgen in de achtergronden van deze oorlog, is inzicht in de halve eeuw voorgeschiedenis cruciaal.

Op 2 november 1917 werd het eerste zaad gezaaid voor die conflicten in het Midden-Oosten die ook in de eenentwintigste eeuw onverminderd voortduren. Op die dag schreef de Engelse minister van Buitenlandse Zaken, Lord Arthur James Balfour, aan Lord Walter Rothschild:

‘His Majesty’s Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country.’

In vertaling:

‘Zijne Majesteits Regering staat welwillend tegenover de vestiging in Palestina van een nationaal tehuis voor het Joodse volk en zal haar beste krachten inzetten om de verwezenlijking van dit doel te bevorderen, waarbij het duidelijk moet zijn dat niets zal worden ondernomen dat de burgerlijke en godsdienstige rechten van niet-Joodse gemeenschappen in Palestina zou kunnen aantasten, of de rechten en de politieke status die Joden genieten in enig ander land.’

De Balfourverklaring bleek een uiterst belangrijke stimulans voor die Joden die ijverden voor het stichten van een eigen staat. In 1917 leek dat ideaal ver weg, iets meer dan dertig jaar later was het gerealiseerd met het afkondigen van de Israëliische Onafhankelijkheidsverklaring op 14 mei 1948. Die datum wordt jaarlijks in de staat Israël gevierd als Onafhankelijkheidsdag, terwijl voor Palestijnen de veertiende mei al-Nakbadag is, de dag van de ramp of de catastrofe. Treffender kan het omstreden bestaan van Israël in het Midden-Oosten niet worden omschreven. Het nationaal huis voor de Joden uit de Balfourverklaring is gerealiseerd, al accepteren velen in het Midden-Oosten dat niet. De gegarandeerde rechten voor Palestijnen zijn nog ver te zoeken, de Israëliische politiek blokkeert de realisering ervan.

Het uitroepen van de onafhankelijkheid van Israël betekende niet alleen het einde van het Britse mandaat over Palestina, maar ook het begin van de Onafhankelijkheidsoorlog (1948-1949). In 1956 raakte Israël door de Suezcrisis betrokken bij de strijd om het Suezkanaal en elf jaar later werd de Zesdaagse

Oorlog uitgevochten. Tijdens de Jom Kipoeroorlog van 1973, het vierde gewapende conflict in 25 jaar in dit deel van het Midden-Oosten waarbij de staat Israël nadrukkelijk betrokken was, stond overleven opnieuw op het spel.

Hoewel daarna geen grootscheepse militaire conflicten tussen Israël en de buurlanden werden uitgevochten, was vrede meestal ver te zoeken. Soms echter leek die vrede dichterbij te komen, zoals toen op 26 maart 1979 Israël en Egypte vrede sloten, het rechtstreekse gevolg van het verrassende bezoek van de Egyptische president Mohammed Anwar al-Sadat (1970-1981) in november 1977 aan Jeruzalem. Dat Sadat op 6 oktober 1981 tijdens een militaire parade door vier fundamentalistische moslimmilitairen werd vermoord, toonde echter onverbiddelijk aan dat dit vredesverdrag geen voorbode was van een algemene vrede in het Midden-Oosten. Daarvoor was de basis te smal, landen als Jordanië en Syrië deden bijvoorbeeld niet mee.

De eerste helft van de jaren negentig gaf opnieuw reden tot optimisme. Op 26 oktober 1994 sloten Jordanië en Israël vrede, waarmee Jordanië na Egypte het tweede land in het Midden-Oosten was dat normale betrekkingen met Israël ging onderhouden. Daarnaast leken de Osloakkoorden van 1993 en 1995, met afspraken over Palestijns zelfbestuur, uitzicht te bieden op het begin van een oplossing van een van de hardnekkigste conflicthaarden rond Israël, namelijk de positie van de Palestijnen van wie enkele miljoenen in een al dan niet vrijwillig gekozen ballingschap leefden. Wereldwijd was er opluchting over de positieve stappen die waren gezet. Dat hoop gloorde, bleek in 1994 uit het verlenen van de Nobelprijs voor de Vrede aan Yasser Arafat, leider van de Palestine Liberation Organization (PLO), de Israëlische premier Yitzhak Rabin en Shimon Peres, minister van Buitenlandse Zaken van Israël. Op 4 november 1995 werd de hoop op blijvende vrede rond Israël abrupt stukgeslagen door de moord op Rabin, gepleegd door de orthodox-nationalistische student Yigal Amir. De verharding in de Israëlische politiek die daardoor en daarna optrad, droeg in hoge mate bij aan het uitblijven van een definitieve oplossing voor de positie van de Palestijnen.

De Zesdaagse Oorlog is de spil in een eeuw van conflicten in het Midden-Oosten. We noemden deze oorlog een waterscheiding. Een waterscheiding is letterlijk een lijn die twee naburige stroomgebieden van elkaar scheidt. In figuurlijke zin ging het in dit geval om vrede of confrontatie. Militair gezien was de Zesdaagse Oorlog een eclatante overwinning voor Israël. Juist die grote zege had de opmaat kunnen zijn tot een genereuze vredesregeling met de buurlanden. Dat gebeurde echter niet, waardoor het momentum voorbijging en pas een kleine dertig jaar later weer hoop op vrede opvlamde; we schreven het eerder: een opflikkerende vlam die echter snel uitdoofde. In 1967 en de jaren daarna werd de weg naar echte vrede tussen Israël en de Arabische wereld niet gekozen, confrontatie bleef de dagelijkse werkelijkheid, tot in het jaar 2017 toe, exact een halve eeuw na de Zesdaagse Oorlog.

In dit boek is ook plaats voor de reacties in Nederland. Israël was in 1967 een zeer gewaardeerde vriend van het toen nog grotendeels verzuilde Nederland. Koude Oorlogpatronen beheersten het denken: de Amerikanen als vrienden en de Sovjets als bedreigende vijanden. Een tegenstelling die ook tijdens de Zesdaagse Oorlog zichtbaar was. Nederland leverde wapens aan Israël, en gaf van links tot rechts, van liberaal tot katholiek, hervormd en gereformeerd uiting aan gevoelens van warme sympathie voor de bedreigde staat Israël. Men demonstreerde met duizenden in pro-Israëliëse demonstraties; de Palestijnse zaak ondervond op straat weinig of geen steun. Daarnaast was er echter wel degelijk oog voor economische en politieke belangen, zoals de afhankelijkheid van olie die rijkelijk – en zeer goedkoop – vanuit het Midden-Oosten naar Europa stroomde en het gegeven dat de Sovjet-Unie op de hand van vijanden van Israël was.

Een halve eeuw na de Zesdaagse Oorlog is de verhouding tussen Nederland en Israël ingrijpend veranderd. De vanuit hedendaags perspectief wel erg grote bewondering voor wat de Israëliërs in enkele decennia voor elkaar hadden gekregen, maakte plaats voor kritiek, met name op het nederzettingenbeleid op de Westbank en het weinig positief meewerken aan het bereiken van een definitieve oplossing voor wat het Palestijnse vraagstuk was gaan heten.

Bij alle verschillen tussen toen en nu zijn er ook overeenkomsten. Zoals de nog steeds grote betekenis van olie en de dreiging van een aantasting van deze levenslijn van onze industrie en samenleving. Met name uit milieuoverwegingen wordt hard gewerkt aan het terugdringen van de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen, maar olie is nog steeds onmisbaar, zij het dat het belang van olie uit het Midden-Oosten aan het verminderen is.

Een groot deel van de Nederlandse bevolking beleeft de huidige spanningen in dit deel van de wereld vooral in het heden, veelal zonder die in het kader van de geschiedenis van de laatste honderd jaar te plaatsen. Daarentegen is de generatie die de Zesdaagse Oorlog bewust meemaakte, de oorzaken van de tien auto-loze zondagen van 4 november 1973 tot en met 6 januari 1974 nog niet vergeten.

De boeken uit de serie *Oorlogsdossiers* vertellen niet alleen het verhaal van een oorlog, maar geven ook ruimte aan tijdgenoten. Zij zijn de ooggetuigen in ons verhaal, die dat verhaal ook kleur geven: militairen, politici en journalisten. Vandaar korte biografieën van de hoofdrolspelers uit deze oorlog die mede onderstrepen dat een oorlog toch vooral mensenwerk is. Via dagboekfragmenten komen Israëliëse leiders als David Ben-Goerion en Moshe Dayan aan het woord. Ook geven we de opvattingen weer van sleutelfiguren, onder wie de legercommandant en latere minister Rabin, de Egyptische leider Nasser, militairen als Ezer Weizman, premier Levi Eshkol, de Jordaanse koning Hoessein, minister van Buitenlandse Zaken Abba Eban, de Amerikaanse president Johnson, de Amerikaanse ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie Dean Rusk en Robert McNamara evenals de Franse president De Gaulle.

We citeren ook uit de Nederlandse pers. Onder meer een 'kwaliteitskrant' als het *Algemeen Handelsblad* – in 1970 opgegaan in *NRC Handelsblad* – en een meer 'volks' dagblad als *De Telegraaf* fungeren als bronnen.

Om een evenwichtig verhaal te kunnen schrijven, betrokken we uiteraard ook Arabische bronnen en visies bij onze verhalen en analyses. Hoe ingewikkeld verhoudingen in het Midden-Oosten liggen, blijkt uit een karakteristieke uitspraak van de latere Israëlische premie Golda Meïr: 'We zullen pas vrede hebben in het Midden-Oosten als de Arabieren meer van hun kinderen houden dan dat ze ons haten'. 'Audi et alteram partem' ('hoor beide kanten') maakt *De Zesdaagse Oorlog* tot een genuanceerd verslag van een bijzondere oorlog.

Salomon Bouman, van 1965 tot medio 2003 correspondent in Israël van onder andere *NRC Handelsblad* en *De Standaard*, geeft in hoofdstuk 11 zijn visie op de Zesdaagse Oorlog en de gevolgen in en voor Israël, met name de opkomst van het messiaans zionisme. Hij kent de wereld van het Midden-Oosten zeer goed en sprak tijdens de Zesdaagse Oorlog in meerdere interviews met hoofdrolspelers. Ook gaf hij commentaar op de tekst. We danken hem zeer voor zijn bijdrage.

Maartensdijk/Harderwijk, maart 2017

Anne Doedens en Liek Mulder

PROLOOG

‘Ik ben nog nooit zo trots geweest op mijn joods-zijn als op de dag dat mijn eenheid de Oude Stad binnendrong via het Christelijk Kwartier en wij de Klaagmuur en de Tempelberg bereikten. Ik droom er nog vaak over. Ik ben ook nog nooit zo trots geweest op de Tsahal, ons leger, als toen. We waren dronken van het succes. [...]

Dat weten veel jongeren in Israël niet, maar wij dachten in de maanden voor de oorlog dat er een nieuwe holocaust zou plaatsvinden. We vreesden uitgeroeid te zullen worden door de Arabieren. [...]

Er zijn boeken vol geschreven over de noodzaak van deze oorlog, waar ik nooit aan getwijfeld heb. Nu, anno 2007, komt het erop neer dat de Palestijnen, en met hen alle Arabieren, zullen moeten aanvaarden dat voor ons Jeruzalem de eeuwige en ondeelbare hoofdstad is. Jeruzalem wordt door de joden al drieduizend jaar als de heilige stad beschouwd, voor christenen is dat ruim tweeduizend jaar en voor moslims dertienhonderd jaar. Dat zullen de Arabieren, en met hen de rest van de wereld, eens accepteren. En wij moeten de nederzettingen ontruimen. De bezetting is een enorm probleem geworden.’

Fragmenten uit een interview in *NRC Handelsblad* van 2 juni 2007 met Uzi Eilam, brigadegeneraal b.d., het vroegere hoofd van de Israëlische Atoomenergie Commissie (1976-1985); in de Zesdaagse Oorlog bataljonscommandant in een parachutistenbrigade, betrokken bij de verovering van Oost-Jeruzalem, de Oude Stad.

Eilam bracht veertig jaar na de Zesdaagse Oorlog haarscherp onder woorden wat het bijzondere van die oorlog was. Het ging niet alleen om ‘gewone’ militaire operaties. Voor de meeste joden is Jeruzalem immers ook een heilige stad die nooit en te nimmer uit handen mag worden gegeven. De aanspraken van christenen en moslims op diezelfde stad zijn ook legitiem, maar toch van een andere orde, aldus deze zegsman. Die zienswijze maakt het vrijwel onmogelijk om tot een politieke oplossing met het Palestijnse volk te komen, omdat de

status van heilige stad geen compromis duldt. Dat geldt niet alleen voor joden, maar evenzeer voor moslims. Dat Arabieren en de rest van de wereld de joodse claim op Jeruzalem ooit zullen accepteren, lijkt een vrome wens die nog eens ten overvloede de onoplosbaarheid van dit religieuze en politieke probleem, te weten de positie van Jeruzalem, illustreert. Des te meer daar de staat Israël de joods-godsdienstige claim voluit overneemt en daarmee godsdienst en politiek onlosmakelijk aan elkaar koppelt.

Deze achtergrond schemert door in de voorgeschiedenis van de Zesdaagse Oorlog en kleurt de oorlog zelf. Het Arabisch-Israëliische conflict heeft veel weg van een gordiaanse knoop. Er is tot op heden geen Alexander de Grote aangetreden om hem door te hakken.